

# MEVLÂNA CELÂLEDDİN RUMÎ'DE TÜRKÇE BEYİT VE İBARELER

MECDUT MANSUROĞLU

XIII. yüzyılda Konya'da yaşamış olan tanınmış mutasavvıf şair Celâleddin Rumî'nin<sup>1</sup> *Divan*'ında bir miktar türkçe ve türkçe-farsça karışık beyit bulunduğu bilinir.<sup>2</sup> 1934 yılında M. Şerefeddin [Yaltkaya] Mevlevîliğin kurucusuna tanınan bu çeşit türkçe ve türkçe-farsça beyitlerle *Divan*'ı ve *Mesnevi*'sinde bulunan türkçe sözleri yayınladı.<sup>3</sup> Müellif burada *Mesnevi* metni için İstanbul neşrine (1289/1873), rubailer için yine İstanbul neşrine (1312/1896), *Divan*'ı için ise, kısmen tarafımdan da faydalanılan 9 İstanbul yazmasına baş vurmuştur. Böylelikle türkçe ve türkçe-farsça beyitlerin yalnız *Divan*'ında bulunduğu, öteki eserlerinde tek olarak bazı türkçe söz- lere rastlandığı bir kere daha anlaşılmış oldu. Ancak burada Ana- dolu türkçesinin bu ilk malzemesi el verir bir tenkit anlayışı ile yayın- lanmamış olup belli başlı eksikleri şöyle sıralanabilir :

1. Celâleddin Rumî'nin farsça manzumelerindeki türkçe sözler o zamanın bütün farsça yazarlarında görülen yeni farsçaya girmiş türkçe alınma malzemededen başka birşey değildir.<sup>4</sup> Bu sebeple bun- lar ve cümle bilgisi bakımından Türk dili unsurları olan türkçe cümle ve ibareler ayrı ayrı ele alınmak gerekir.

<sup>1</sup> Şair için H. Ritter, *Philologica. XI. Maulânâ Ğalâladdîn Rûmî und sein Kreis: Der Islam XXVI* (1940—1942), 116—158, 221—249 bk.; kısaltılmış türkçesi: *Mev- lâna Celâleddin Rumî ve etrafındakiler: TM VII—VIII* (1942), 268—281.

<sup>2</sup> İlk defa yayınlanan Celâleddin Rumî'ye ait bazı manzumeler, oğlu Sultan Veled'e ait olanlarla birlikte olup şöyle sıralanabilir: Veled Çelebi, *Edebiyat-ı islâmiye: Tercüman-ı Hakikat ve Servet-i Fünun* tarafından Girit muhacirleri menfaatine çıkarılan fevkalâde nusha; Necip Asım, *Türk tarihi*, İstanbul 1316, 439—442; Veled Çelebi, *Sultan Veled hazretlerinin türkçe şiirleri: Türk Derneği* (1327), 7—11 ve 41—45; M. Martinovitz de çeşitli malzemededen faydalanarak Celâleddin Rumî'nin türkçe manzumelerini yayınlamıştır: *Zapiski Vost. Otd. Imp. Rus. Arçeol. Obş. XXVI* (1917), 205—232.

<sup>3</sup> *Mevlâna'da türkçe kelimeler ve türkçe şiirler: TM IV* (1934), 111—168.

<sup>4</sup> Yeni farsçadaki türkçe alınma malzeme için F. Köprülü, *Yeni farisîde Türk unsurları: TM VII—VIII* (1942), 1—16 bk.

2. M. Şerefeddin makalesinde şairimize dil, sanat, eda ve konu bakımlarından uzak düşen bazı türkçe beyitleri de Celâleddin Rumî'nin olarak tanımıştır.

3. Araştırmacı türkçe beyitlerin aydınlatılmasında pek metodlu hareket etmediğinden, anlaşılabilir bazı söz ve şekiller karanlık kalmış ve metnin tercümesinde bu yüzden boşluklar olmuştur.

İşte bu sebeplerle burada Celâleddin Rumî'deki türkçe beyit ve ibareler eski veya eskilikleri bozulmamış yazmalara dayanılarak bir daha elden geçirilmiştir. Bu suretle M. Şerefeddin'ce şairimize tanınan 17 türkçe ve türkçe-farsça manzumeden ancak 10 tanesinin bu vasfı taşıyabileceği görülmüştür.

Bu türkçe metinlerin yazılışı ve dili XV. yüzyıl ve devamı Anadolu türkçesinden epey farklıdır: kalın sözlerde *s* sesi *س* harfi yerine *س* harfi ile gösterilmiş; *ç* ve *p* sesleri için daha çok *ج* ve *ب* harfleri kullanılmıştır; *ñ* sesi için *ك* harflerinin kullanıldığı da vardır; bazı ekler gövdeye bitişirebilecekken ayrı yazılmışlardır; bütün bunlar Uygur yazısı geleneğini hatırlatır. Buna karşılık ünlü harflerinin çok defa yazılmaması, *-an*, *-en* ses grubu için *تن* kullanılması, *ñ* sesi için *ن* ve *ك* harflerinin de kullanılması bu bölgede, çağataycanın aksine olarak, daha o zaman İslâm yazı tesirlerinin girmeğe başladığına delillerdir. Dilinde de eski Türk yazı dilinde görülebilen pek çok söz ve malzeme vardır. Bununla birlikte Oğuzlarla onlara yakın şiveler konuşan Türk boylarının söz ve şekilleri de bulunması metinlerimizi eski türkçeden farklı kılan taraftır.

Manzumelerin neşrinde faydalanılan yazmalardan hiç biri esas alınmamış, bunlara dayanılarak aslına en yakın metin elde edilmeğe çalışılmıştır.<sup>1</sup> Farklar yalnız türkçe söz ve şekillerde gösterilmiş, farsçalarda yalnız metnin ihyası ile yetinilmiştir.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Bu maksat için faydalanılan yazmalar ile kısaltmaları şunlardır: **H**: İstanbul Halis Ef. Kitaplığı 724—4836 (23×14, 27 str., talik, kopyesi 1059). **M 1**: Konya Müze K. 2113 (tavsifi için Ritter, *a.e.*, 146. s. bk.). **M 2**: Konya Müze K. 2114 (tavsifi: Ritter, *a.e.*, 146. s.). **R**: İstanbul Rıza Pş. K. 334 (20×12, 25 str., talik). **U 1**: İstanbul Umumî K. 3786 (18×13, 19 str., nesih, satın alınışı 1081). **U 2**: İstanbul Umumî K. 3349 (25×17, 25 str., nesih, kopyesi 1285). **U 3**: İstanbul Umumî K. 3350 (tavsifi: Ritter, *a.e.*, 149. s.). **Z**: Zahir Ef. (şahsa ait, tavsifi: Ritter, *a.e.*, 145. s.).

<sup>2</sup> Bu yazının hazırlanmasındaki çeşitli yardımlarından dolayı Dr. J. Eckmann'a ve farsça metinlerde yardımlarından dolayı Prof. A. Ateş'e teşekkürlerimi bildiririm.

## Metnin ihyası

## I

- 1 کلسن بنده سنا نك غرضم يوق اشدرسن  
 قلسن انده يوزدر يلنوز قنده قلسن
- 2 چلبی در قمو درلك چلبا كل نه كزرسن  
 چلبی قزلرز استر چلبی نه سنرسن
- 3 نه اغردر نه اغردر چلب اغزندا قفرمق  
 قلفن آج قلفن آج بله كم انده دلرسن

## II

- 1 بچككن اغلن هی بزه كلكل  
 دغدن دغدا هی كزه كلكل
- 2 آی بکی سنسن کن بکی سنسن  
 بی مزه کله با مزه كلكل

## III

- 1 بچككن اغلن اودیا كلكل  
 يول بولسك دغدغ كزكل
- (Farsça) 2
- 3 اول چچکی كم یازده بلدك  
 كسیه ورما خصمنا وركل

## IV

- 1 اقلردر كزلی خوش نسا اول قشلی  
 الدرر یز سواری كدر اول الب ارسلان

I. 1. سنا M 1 (37a), M 2 (107a) : سكا U 1 (375a) | نك : يك M 1, M 2, U 1 |  
 M 2 : قولغن : M 1 | قلفن | U 1 اغزندن : M 1, M 2 اغزندا 3. | U 1 يلکز : M 1, M 2 يلنوز  
 U 1 قولغاك | U 1 | II. 1. دغدن : دغدن U 1 (409b) | III. U 1  
 (410a) | IV. 1. اول U 1 (410b) : ال U 2 (355b) | الدرر U 1 | الوز : U 2 | یز : U 1 |  
 U 2 | U 1 كدر اول

## V

- 1 اکر کیدر قرندهش یقس یاوز  
ازون یلده سکا بودور قلاوز
- 2 چیانى برك دوت قرتلر اكش دور  
اشت بنداً قرا قوزم قرا قوز
- 3 اكر تات سن اكر رومسن اكر ترك  
زبان بی زبانارا بیاموز

## VI

1. دانى كه من بعالم یلغز سنى سورمن  
چون در برم نیایی اندر نعت اولورمن
- 2 من یار با وفايم بر من جفا قلورسن  
كر تو صرا نخواهی من خود سنى دلرمن
- 3 روى جو ماه دارى من شاد دل ازاتم  
زان شكر لبانت بر اپكنك دلرمن
- 4 تو همچو شیر مستی داخی قائم ایچرسن  
من چون سکان کویت دنبال تو کزرم
- 5 فرمای غمزدهاترا تا خون من نریزد  
ورنى سنك الكدن من یرغویه برزمن
- 6 هر دم بخشم کویی برغل بنم قتمدن  
من روى سخت کرده نزدیک تو دررمن

V. 1. H | سکا R | یولدا H | یلده R | اوزون H | ازون R (337 b) | یقس H (196 b) | یقس H :  
اکشدر H | اکش دور R | قرتن H | قرتلر R | دت H : دوت H | 2. R | قلاوز H : قلاوز R | سنکا  
R | اکر H | ططسن : R | تات سن H | قوزیم R : قوزم R | بدن H : بنداً R | اشیت H : اشت R |  
(2 ve 3.) | U 2 (346a) | الرمن : U 3 (33 a) | اولورمن IV. 1. R | روى H : رومسن H | وکر : (2 ve 3.)  
U 3 : داخی U 2 | 4. U 2 | المنك : اپكنك 3. | U 3 | سورمن : U 2 | دلرمن | U 2 | فلورسن : U 3 | فلورسن 2.  
U 2 | دخی : برغل 6. | U 2 | برعوا : یرغویه 5. | U 2 | احرسن : U 3 | ایچرسن | U 2 | نم

- 7 روزی نشست خواهم یلغز سنك قتكده  
هم سن جفر اچرسن هم من قبز جلمن
- 8 ان شب كه خفته باشی مست و خراب شاها  
نوشین لب بدندان قی قی تدرمن
- 9 روزی كه من نینم ان روی همچو مامت  
جانا نشان کویت از هرکسی صوررمن
- 10 ماهی چو شمس تبریز غیبت نمود گفتند  
از دیگری نرسید من سویلدم اررمن

## VII

- 1 ای ترك ماه چهره چه كردد كه هر صبح تو  
آبی بنجره من کوی که کل برو
- 2 تو ماه تركی و من اكر ترك نیستم  
دائم من این قدر كه بترکیست آب سو

(Farsça) 3

(Farsça) 4

- 5 ای ارسلان قلیج مکش از بهر خون من  
عشقت گرفته جمله اجزام مو بمو
- 6 بر ما فسون بخواند ککچک یا قشلقن  
ای سوزش تو سیرک سزدش قی بجو

(Farsça) 7

- 8 دکتر شنیدم از تو و خاموش ماندم  
نماز من بس است درین عشق ورنك بو

: سویلدم 10. | U 2 | صوررمن : U 3 | 9. | جکومن : U 2 | جلمن | U 2 | قبز : 7. |  
یا | R (108a) | ککچک : Z (227a) | ککچک 6. VII. | U 3 | واررمن : اررمن | U 3 | سویلدم  
R : Z | ای 8. R 'de yok.

## VIII

- 1 مرا یاریست ترک جنکجویی  
که او هر لحظه بر من یعنی بلغی
- 2 هر آن نقدی که جنس دید با من  
ستاند او زمن تا جنی بلغی
- 3 بنوشد جفر و آنکه بگوید  
تلا لا لای تلا ترلم تلا لای
- 4 کل ای ساقی غنیمت در بودم نی  
که فردا کس نداند که نه بلغی
- 5 الا ای شمس تبریزی نظر قل  
که عشقت آتشت و جسم ما نی

## IX

- 1 رسید ترکم و با جهرهای کل وردی  
بگفتش چه شد آن عهد گفت اول وردی
- 2 بگفتش که یکی نامه بدست صبا  
بدادم ای عجب آورد گفت گستردی
- 3 بگفتش که چرا بیکه آمدی ای دوست  
بگفت سیریدی یولدا یولداشم اردی

## X

- 1 آن یکی ترکی که آید کویدم هی کیمن

## Metnin yorumu

## I

Vezni: Remel: 00-- | 00-- | 00-- | 00--

1. Gele sen bunda, saña neñ *ğaražum* yok, işidür sen!  
kala sen anda, yavuzdur, yaluñuz kanda kalur sen?
2. Çelebidür kamu dirlik, Çelebe gel, ne gezer sen?  
Çelebi kulların ister, çelebîyi ne sanur sen?
3. Ne oğurdur, ne oğurdur Çelep ağzında kığırmağ!  
Kulağun aç, kulağun aç! bola kim anda dolar sen.

## II

Vezni: Mütekarıb: -0 | 0-- | -0 | 0--

1. Giçkineñ oğlan, hey bize gelgil!  
Dağda dağda hey geze gelgil!
2. Ay bigi sen sen, gün bigi sen sen;  
*bîmaza* gelme, *bâmaza* gelgil!

## I

1. Buraya gelmelisin, sana hiçbir *kötü niyetim* yoktur, işitiyorsun!  
Orada kalacaksan fenadır, yalnız nerede kalırsın?
2. Bütün hayat tarikat şeyhidir, Tanrıya gel; ne gezersin? Tari-  
kat şeyhi kullarını ister, tarikat şeyhini ne sanırsın?
3. Ne saadettir, ne saadet Tanrı ağzından çağırmağ! Kulağımı aç,  
kulağımı aç! Olur, ki ondan dolarsın.

## II

1. Küçücük oğlan, hey bize gel! Dağdan dağdan hey gezerek gel!
2. Ay gibisin, gün gibisin; *tatsız (neşesiz)* gelme, *tatlı (neşeli)* gel!

I 1. neñ: *yak* M 1, M 2, U 1 | 3. ağzında M 1, M 2: ağzından U 1 | dolar M 2  
U 1: deger M 1 | II. 1. dağda: dağdanın U 1 | 2. sen sen: sensin U 1 |

## III

Vezni: Mütekarıb: - U | U - - | - U | U - -

1. Giçkineñ oğlan, odaya gelgil!  
Yol bulamazsañ, dağ dağ gezgil!
2. (Farsça)
3. Ol çiçegi, kim yazıda bulduñ,  
kimseye vërme, *hişmüñe* vërgil!

## IV

Vezni: Medid: - U - - | - U - | - U - - U - U -

1. Okçılardur gözleri, *hoş* nese ol kaşları,  
öldürür yüz sü eri. Kimdür ol? Alp Arslan.

## V

Vezni: Hezec: U - - - | U - - - | U - -

1. *Agar* geydür, qarındaş, yoksa yavuz,  
uzun yolda saña budur kılavuz.
2. *Çopamı* berk dut, kurtlar öküşdür;  
işit binden kara kuzum, kara kuz.

## III

1. Küçücük oğlan odaya gel! Yol bulamazsan, dağ dağ gez!
3. Ovada bulduğun çiçegi kimseye verme, *yakımına* ver!

## IV

1. Gözleri okçılardır, kaşları *hoş* şeylerdir, yüz asker öldürür. Kimdir o? Alp Arslan.  
[Manzum bilmece]

## V

1. *Eğer*, kardeş, iyi de, kötü de olsa, uzun yolda sana kılavuz budur.
2. *Çobamı* sıkı tut, kurtlar çoktur; işit benden kara esmerim, kara esmer.

V. 2. kurtlar H: kurtın R |



3. *Agar Tat sen, agar Rûm sen, agar Türk,  
zabân-i bîzabânânâ biyâmûz!*

## VI

Vezni: Muzari: - - U | - U - - | - - U | - U - -

1. *Dâni, ki man ba'âlam yalguz sini sever men;  
çün dar baram nayâyî, andar gamat ölür men.*
2. *Man yâr-i bâvafâam, bar man cafâ kıılır sen;  
gar tu marâ naḥvâhî, man ḥöd sini diler men.*
3. *Rûî, çu mâh dâri, man şâd-dil az ânam,  
zân-i şakar labânat bir öpkineñ diler men.*
4. *Tû hamçü şîr-i mastî daḥı kanum içer sen;  
man çün sakân-i küyat dunbâl-i tû gezer men.*
5. *Farmây gamzaatrâ, tâ ḥün-i man narîzad,  
var vay, sinüñ elüñden men yarguya barur men.*
6. *Har dam baḥişm gûyî : "Bargıl binüm katumdan!"  
Man rûy-i saht-karda nazdik-i tû durur men.*

- 
3. *Eğer Acemsen, eğer Rumsan (ve) eğer Türksen (de), dilsizlerin  
dilini öğren!*

## VI

1. *Bilirsin, ki cihanda ben yalnız seni severim; yanıma gelmediğin  
zaman gamından ölürüm.*
2. *Ben vefalı (bir) dostum, bana cefa edersin; eğer sen beni istemesen  
bile, ben seni dilerim.*
3. *Ay gibi bir yüzün var, gönlüm ondan dolayı sevinçlidir; o şeker dudak-  
larından bir öpücük dilerim.*
4. *Sen azgın bir arslan gibi hâlâ kanımı içmektesin; ben semtinin kö-  
pekleri gibi peşin sıra gezmekteyim.*
5. *Gamzene buyur da kanımı dökmesin, yoksa senin elinden ben davaya  
giderim.*
6. *Her zaman öfke ile dersin : "Git benim yanımdan!" Ben yüzümü  
sertleştirerek (yüzsüzlük ederek) senin yanında dururum.*

<sup>3</sup> Rûm sen H: Rûmî R | VI. 4. daḥı U 3: benüm U 2 | 6. bargıl: daḥı U2 |

7. *Rūzī nişast hvāham yalguz sinūñ kātuñda;*  
*ham sen çağır içer sen, ham men kōbuz çalar men.*
8. *Ān şab, ki hufta bāşī mast u harāb şāhā,*  
*nūşīn labat badandān kıyı kıyı tadar men.*
9. *Rūzī, ki man nabīnam ān rüy-i hamçu māhat,*  
*cānā nişān-i kūyat az har kasī sorar men.*
10. *“Māhī çu Şams-i Tabrīz ğaybat numūd” guftand;*  
*Az dīgarī napursīd, men söyledüm, arar men.*

## VII

Vezni: Muzari: - - U | - U - U | U - - U | - U -

1. *Ay Turk-i mäh-çihra çī kardad, ki har şubḥ tū*  
*āyī bahūcra-i man gūyi, ki : “Gel berü!”*
  2. *Tū mäh-i Turkī u man agar Turk nīstam,*  
*dānam man īn kadar, ki baturkīst āb su.*
  3. (Farsça)
  4. (Farsça)
- 
7. *Bir gün senin yanında yalnız oturmak istiyorum; sen şarap içersin,*  
*ben de kopuz çalarım.*
  8. *O gece, ki sen mest ve harap uyumuş olursun ey şah, tatlı dudakını dişle*  
*kıya kıya tadarım.*
  9. *O ay gibi yüzünü görmediğim gün ey can, bulunduğun yeri her kesten*  
*sorarım.*
  10. *“Şems-i Tebriz gibi bir ay gizlendi” dediler; başkasından sormayın,*  
*ben söyledim, (ben) ararım.*

## VII

1. *Ey ay yüzlü Türk, ne olur, sen sabahlayın odama gelsen de “gel beri”*  
*desen!*
2. *Sen bir Türk ayısın ve ben, her ne kadar Türk değilsem de, türkçede*  
*āb'a su dendiğini bilirim.*

7. kōbuz : kōbur U 2 | çalar U 3 | çeker U 2 | 10. söyledüm: söylerem U 3 |

5. *Ay arslan kılıç makaş az bahr-i hün-i man ;  
'işkat girifta cumla-i aczâm mû bamû.*
6. *Bar mâ fusûn bihvânad gökçek ya kaşlaruñ,  
ay sözdeş-i tû seyrek! sözdeş kanı? bicû!*
7. *"Dek tur!" şunîdam az tû u Hâmûş mândam ;  
gammaz-i man basast dar in' 'ışk rang u bû.*

## VIII

Vezni: Hezec: U - - - | U - - - | U - -

1. *Marâ yârîst Turk-i cangcüyî,  
ki û har lahza bar man yağı bolğay.*
2. *Har ân nakdî, ki cinsî did bāman,  
sitānad u ziman, tā çağı bolğay.*
3. *Binüşad çağır u āngah bigüyad :  
"Talālâlâ talâtarlam talâlây".*
4. *Gel ay sākî, ganîmatdur bu dam nay,  
ki fardâ kas nadānad, ki ne bolğay.*
5. *Alâ ay Şams-i Tabrîz nazâr kıl,  
ki 'işkat âtaşast u cism-i mâ nay.*

- 
5. *Ey arslan benim kanım için kılıç çekme ; aşkın vücudumun her parçasını kıl çıl tutmuştur.*
  6. *Bize güzel yay kaşların büyü yapmaktadır ; ey dildaşın seyrek (olan)! dildaş nerede? ara!*
  7. *Senden "sus!" işittim ve sustum ; (ancak) bu aşkta renk ve koku beni ele vermeğe el verir.*

[Şairimizin mahlası olan *Hâmûş* sözü (Ritter, g.y. 124. s. 1.n) bu beyitte türkçe karşılığı *dek tur* 'sus' ile birlikte kullanılmıştır.]

## VIII

1. *Benim kavgacı bir Türk dostum vardır, ki bana her zaman düşman olur.*
2. *Bende gördüğü her çeşit parayı, kavga oluncaya kadar, benden alır.*
3. *Şarabı içer ve sonra "taralâlâ talâtarlâm talâlây" der.*
4. *Gel ey saki, bu sıra ney ganimettir ; zira yarın ne olacağını kimse bilmez.*
5. *Ey Şems-i Tebriz (bir) bak, ki aşkın ateş ve bizim tenlerimiz kamaştır.*

VII. ya R: ay Z |

## IX

Vezni: Müctes: 0 - 0 - | 0 0 - - | 0 - 0 - | 0 0 - veya - -

1. *Rasīd Turkam u bāçihrahāy*: “Gul vardı”;  
*biguftamaş*: “Çi şud ān ‘ahd?” *Guft*: “Ol vardı!”
2. *Biguftamaş, ki*: “*Yakī nāmai badast-i şabā bidādam*; *ay ‘acab āvurd?” Guft*: “Gösterdi”.
3. *Biguftamaş, ki*: “*Çirā bīgah āmadī ay dōst?”*  
*Biguft*: “Sayru idi, yolda yoldaşum ardı”.

## X

Vezni: Remel: - 0 - - | - 0 - - | - 0 - - | - 0 -

1. *Ān yakī Turkī, ki āyad, gūyadam*: “Hey geymü sen?”

## IX

1. *Türküm geldi ve asık suratla “Gül vardı” (dedi); ona “O verdiğin söz ne oldu?” dedim; “O gitti” dedi.*
2. *Ona dedim, ki: “Saba eliyle bir mektup göndermiştim, acaba getirdi mi?” “Gösterdi” dedi.*
3. *Ona dedim, ki: “Niçin geç geldin ey sevgili?” Dedi: “Hasta idi, yolda yoldaşım yoruldu”.*

## X

1. *Her gelen Türk bana “Hey iyimisin?” der.*

## Metindeki şekiller

- : 2. tkl. emir (-ma, -me ile krş.):  
aç I 3, dut V 2, gel I 2, VII 1,  
VIII 4, işit V 2, kıl VIII 5,  
tur VII 8.
- (<-u, -ü, orta hece düşmesi ile):  
fiilden isim: giç-kineñ II 1,  
III 1 (<kiçig), dir-lig I 2  
(<tirig), öp-kineñ VI 3 (<öpüg).
- a-, -e-: isimden fiil: dil-e VI 2, 3.  
-a, -e: verme: biz-e II 1, Çeleb-e I 2,  
hişmüñe III 3, kimse-y-e III 3,  
oda-y-a III 1, yargu-y-a VI 5.  
-a, -e: gereklilik-gelecek: bol-a I 3,  
gel-e I 1, kal-a I 1.  
-a, -e: zarf-fiil: gez-e II 1.  
-a-, -e-: imkânsızlık: bul-a-mazsañ  
III 1.  
-am, -em: fiilde 1. tkl.: söyler-em  
VI 10.  
-an, -en: isimden isim: oğl-an II 1,  
III 1.  
-ar, -er: geniş zaman (-r ve -ur, -ür  
ile krş.): çal-ar VI 7, çek-er VI 7,  
deg-er I 3, dol-ar I 3, gez-er I 2,  
VI 4, sev-er VI 1, sor-ar VI 9,  
tad-ar VI 8.
- binden: ben'iin ayrılma hali: V 2.  
binüm: ben'in ilgi hali: VI 4, 6.  
-ça, -çe: eşitlik: gök-çe-k VII 6.  
-çı, -çi isimden isim: ok-çı IV 1.  
-d-: geçmiş zaman: söyle-d-üm VI 10,  
bul-d-uñ III 3, ar-d-ı IX 3,  
göster-d-i IX 2, i-d-i IX 3,  
var-d-ı IX 1 (<var idi).
- da, -de: bulunma hali: katuñ-da VI  
7, yazı-da III 3, yol-da V 1, IX 3.  
-da, -de: ayrılma hali: ağzın-da I 3,  
an-da I 3, dağ-da II 1.  
-dan, -den: ayrılma hali: ağzın-dan  
I 3, dağ-dan-ın II 1, elüñ-den  
VI 5, katum-dan VI 6.  
-daş, -deş: isimden isim: karın-daş  
V 1, söz-deş VII 6, yol-daş IX 3.  
-dur-, -dür-: yaptırma: öl-dür- IV 1.  
-dur, -dür: 3. tkl. bildirici: bu-dur  
V 1, çelebî-dür I 2, gey-dür V 1,  
ganîmat-dur VIII 4, kim-dür IV 1,  
oğur-dur I 3, okçular-dur IV 1,  
öküş-dür V 2, yavuz-dur I 1.  
-ğay, -gey: gelecek-geniş zaman: bol-  
ğay VIII 1, 2, 4.  
-gül, -gil: 2. tkl. emir: bar-ğul VI 6,  
gel-gil II 2, gez-gil III 2, ver-gil  
III 3.  
-ğır-, -gir-: isimden fiil: kı-ğır- I 3.  
-ğü, -gü: fiilden isim: yar-ğü VI 5.  
-ı, -i-: bağlayıcı ünlü (-u-, -ü- ile  
krş.): ağ-ı-z I 3, dağdan-ı-n II 1,  
yoldaş-ı-m IX 3, say-ru IX 3  
(<\*say-ı-r-u).  
-ı, -i: 3. iyelik: ağz-ı-nda I 3, gözler-i  
IV 1, kaşlar-ı IV 1, kullar-ı-n  
I 2, kurt-ı-n V 2.  
-ı, -i: fiilde 3. tkl.: ard-ı IX 3, gös-  
terd-i IX 2, id-i IX 3.  
-ı, -i: yükleme: çelebi-y-i I 2, çiçeg-i  
III 3, çopan-ı V 2, er-i IV 1.  
-ı, -i: zarf-fiil: kıy-ı kıy-ı VI 8: kalıp  
laşmış: çağ-ı VIII 2, dağ-ı VI 4,  
6, yaz-ı III 3.  
-ır, -ir: iilden isim: çağ-ır VIII 3.  
-k, -k: berkitme: gökçe-k VII 6.  
-k, -k: fiilden isim: seyre-k VII 6,  
yo-k I 1.  
-kına, -kine: isimden isim: giç-kine-ñ  
II 1, III 1 (<kiçig-kine), öp-  
kine-ñ VI 3 (<öpüg-kine).  
-l-: yapılma: solmuş: kı-l- VI 2,  
VIII 5.  
-l: isimden isim: oğ-l-an II 1, III 1.

- la, -le: isimden iil: *söy-le-* VI 10.  
 -lan, -len: isimden isim: *ars-lan* IV 1, VIII 5.  
 -lar, -ler: çokluk: *göz-ler-i* IV 1, *kaş-lar-ı* IV 1, *kul-lar-ın* I 2, *kurt-lar* V 2, *oğcı-lar-dur* IV 1.  
 -lık, -lik: isimden isim: *dir-lik* I 2 (<*tiriglik*).  
 -ma: 1. tkl. iyelik: *ğaražu-m* I 1, *katu-m-dan* VI 6, *kuzu-m* V 2, *yoldaşu-m* IX 3.  
 -m: 1. tkl. iyelik ve yükleme: *kanu-m* VI 4.  
 -m: fiilde 1. tkl.: *söyledü-m* VI 10.  
 -ma, -me: olumsuzluk (- emir ile krş.): *gel-me* II 2, *ver-me* III 3.  
 -mak, -mek: iilden isim: *kıgır-mak* I 3.  
 -maz, -mez: geniş zaman olumsuzu (-ar, -er ve -ur, -ür ile krş.): *bula-maz-sañ* III 1.  
 men: fiilde 1. tkl.: *arar men* VI 10, *barur men* IV 5, *çalar men* VI 7, *diler men* VI 2,3, *durur men* VI 6, *gezer men* VI 4, *ölür men* VI 1, *sever men* VI 1, *sorar men* VI 9, *tadar men* VI 8.  
 -mu, -mü: soru: *gey-mü* X 1.  
 -n-: dönüşlülük: *sa-n-* I 2.  
 -n: 3. iyelikten sonra yükleme: *kul-ları-n* I 2, *kurtı-n* V 2.  
 -n: vasita: *dağdanı-n* II 1, *uzu-n* V 1.  
 -n: zamirlik: *ağzı-n-dan* I 3, *a-n-da* I 1, 3, *bu-n-da* I 1.  
 -ñ: isimden isim: *kiçkine-ñ* II 1, III 1, *ne-ñ* I 1, *öpkine-ñ* VI 3.  
 -ñ: 2. tkl. iyelik: *elü-ñ-den* VI 5, *hişmü-ñ-e* III 3, *kaşları-ñ* VII 6, *katu-ñ-da* VI 7.  
 -ñ: fiilde 2. tkl.: *buldu-ñ* III 3, *bulamazsa-ñ* III 1.  
 -p: zarf-fiil: solmuş: *al-p* IV 1.  
 -r-: isimden iil: *say-r-u* IX 3 (<\**sayı-r-*).  
 -r: geniş zaman (-ar, -er ve -ur, ür ile krş.): *ara-r* VI 10, *dile-r* VI 2, 3, *iste-r* I 2, *söyle-r-em* VI 10.  
 -ra-, -re-: isimden fiil: *sey-re-k* VII 6.  
 -ru, -rü: yöneltme: *be-rü* VII 1.  
 -s- (<-z-): yaptırma: solmuş: *gö-s-ter* IX 2.  
 -sa, -se (<*i-se*): şart: *ne-se* IV 1, *yok-sa* V 1.  
 sen: fiilde 2. tkl.: *deger sen* I 3, *dolar sen* I 3, *gele sen* I 1, *geymü sen* X 1, *gezer sen* I 2, *içer sen* VI 4, 7, *işidür sen* I 1, *kala sen* I 1, *kalur sen* I 1, *kılur sen* VI 2, *Rüm sen* V 3, *sanur sen* I 2, *sen sen* II 2, *Tat sen* V 3.  
 -sın, -sin: fiilde 2. tkl.: *sen-sin* II 2.  
 sini: sen'in yükleme hali: VI 1, 2.  
 sinüñ: sen'in ilgi hali: VI 5, 7.  
 -ş: fiilden isim: *ökü-ş* V 2.  
 -ta-, -te- (<-da-, -de-): isimden fiil: *is-te-* I 2.  
 -tar-, -ter-: yaptırma: *gös-ter-* IX 2.  
 -u-, -ü-: bağlayıcı ünlü (-ı-, -i- ile krş.): *buld-u-ñ* III 3, *el-ü-ñ-den* VI 5, *ğaraž-u-m* I 1, *hişm-ü-ñe* III 3, *kan-u-m* VI 4, *kaşlar-u-ñ* VII 6, *kat-u-mdan* VI 6, *kat-u-ñda* VI 7, *kob-u-z* VI 7, *kulağ-u-ñ* I 3, *kuz-u-m* V 2, *ök-ü-ş* V 2, *sin-ü-ñ* VI 5, 7, *söyled-ü-m* VI 10, *uz-u-n* V 1, *yav-u-z* I 1, V 1, *yoldaş-u-m* IX 3.  
 -u-, -ü- (<-a-, -e-): isimden fiil: *yal-u-ñuz* I 1, (*yalğuz* VI 1, 7 ile krş.).  
 -u, -ü (-ığ, -ig ile krş.): fiilden isim: *sayr-u* IX 3.  
 -ur, -ür: geniş zaman (-ar, -er ve -r ile krş.): *bar-ur* VI 5, *dur-ur* VI 6, *işid-ür* I 1, *öl-ür* VI 1, *öldür-ür* IV 1, *kal-ur* I 1, *kıl-ur* VI 2, *san-ur* I 2.  
 -y-: bağlayıcı ünsüz: *celebî-y-i* I 2, *yargu-y-a* VI 5, *kimse-y-e* III 3, *oda-y-a* III 1.